

En dag i politiretten 1868

Per-Olof Johansson

Trykt i Samvirke 1. oktober 1976

Hvem har ansvaret?

Socialreportager var ikke almindelige i 1800 tallet, men de fandtes. Det vidner den foreliggende "billedtekst" fra Illustreret Tidende om. Den blev bragt 3. maj 1868. Vi får en samtidigs oplevelse dels af det faktiske leben i Politiretten, dels af bagsiden af livet i 1868-København.

Artiklen slutter med et her udeladt afsnit, hvori forfatteren siger, at det nok vil trætte læseren, hvis han på grundlag af livet i Politiretten skulle fremsætte forslag til reformer. Man kunne da lade de ord, som Illustreret Tidende tidligere på året den 2. februar 1868 anvendte i en anmeldelse af en bog "Om de fattiges vilkår på Christianshavn" gælde også den foreliggende artikel. Om denne bog skriver anmelderen: *"Den giver kun en gribende skildring af tilstanden, mens den dog ved at gøre det, leverer det mest uforkastelige bevis for reformens bydende nødvendighed."*

Han savner altså placering af ansvaret, men nøjes også selv med at antyde, at det skal placeres hos samfundet. I historisk tilbageblik, er det ikke vanskeligt at se, at det forholdt sig sådan. I 1868 var denne synsvinkel ikke udbredt, men selve det at beskrive forholdene, som de var, var et skridt på vejen. (I en anden målestok var Friedrich Engels' reportagebog fra 1845 om arbejderklassen i England en af forudsætningerne for Marx, da han udarbejdede "Kapitalen".)

Da det i denne forbindelse er de i artiklen omtalte forhold, som interesserer, er retskrivningen moderniseret, lange sætninger delt op i flere og nogle nu glemte ord "oversat". Desuden er afsnitsoverskrifterne ikke originale.

Illustrtion: Tegning af Vilh. Pacht

Den offentlige politiret – i året 1868

Retten er sat. Dommeren indtager sit sæde. Fuldmægtigen åbner den tunge domsprotokol. Retsvidnet spidser sine ører og pudser sine briller for med tilbørlig anspændt opmærksomhed at kunne følge de kommende forhandlinger. Referenterne har indtaget deres pladser nærmest skranken og dypet de humoristiske penne, og retten fungerende betjent tillader sig nu med beskeden selvfølelse at underrette dens formand, dommeren, om, at klokken er slagen tolv. Den heri på forblømt måde fremsatte underdanigst uforgribelige formening om, at det nu turde være passende at begynde dagens gerning, finder sin stadfæstelse i den straks derefter afsagte kendelse: Luk så op, Nielsen!"" Og så lukker Nielsen op

Sceneriet.

Gennem den åbne dør vælter en strøm "uskyld og brøde", af vidner og tiltalte, betjente og sælgekoner, læredrenge og lade-gårdslemmer, at folk som keder sig, og folk som fryser, af voksne og børn. Hen indhenter de af sansningens vej viden om, at man ikke ustraffet trodser "loven og profeterne". Som gennem en sluse vælter det længe opdæmmede menneskehav ind og oversvømmer på mindre end et minut hver plet udenfor skranken, der sukker under den stærke dønning. Den forventningsfulde mumlen går først ved den lydelige påkaldelse af den første sags offer over til en ligeså forventningsfuld tavshed. Denne brydes kun, når en alt for direkte opfordring til det bekendte folkelige blik for det latterlige får øjnene til at spille med livligere glans og spænder smilebåndene til de brister i en latter, som kunne blive alt for smittende og helt ustyrlig, hvis ikke dommeren med et mere eller mindre tordnende: "qvos ego!" (=jeg skal lære jer!) forstår at gyde olie på de brusende latterbølger. Derved kan han dæmpe stormen så længe, til en mere eller mindre umiddelbar komiker ved et trylleord atter fremmanden dens slumrende åndekor, og igen gør en anvendelse af fredens olie nødvendig. Elle afæsker ham en ikke ganske unødvendig forsikring om, at retten ikke er et theater, forhandlingen ingen farce, og at publikum i al fald ikke befinder sig å galleriet, men i aller første parket!

Fra gader og stræder

Men sagerne går deres gang. Ustandseligt ruller retfærdighedens tunge kærre sine skæbnesvangre hjul over ofrene. Nemesis sidder selv på bukken og styrer lovens vælg gangere med fortolkningens tøjler. Snart slår hun med

svøben mindelige slag, der svier til syndernes lommer, snart viser hun dem med advarende fingerpeg bort fra den brede vej til dydens snævre, med Politiplakater tydeligt betegnede gangsti. Selv er hun en dygtig vognstyrer, og forsvarlig er hendes kørsel. Intet under da, at hun med dobbelt årvågen nidkærhed holder øje med sine mindre samvittigheds fulde kolleger, de københavnske droschekuskes ofte kun alt for uforsvarlige adfærd. Hvor ofte har de ikke med klingende mønt på hendes alter måttet bøde for ikke at have efterkommet loens bud om kun at bevæge sig i den for menneskeliv og småbørns arme og ben lige så betryggende, som for enhver god køresvend velbekendte "liden mådelig trav elle såkaldt luntetrav". Og ryddelige må gader og fortove være, for at den store bys voksende færdsel uhindret kan gå sin gang. Mangen "tro og villig enepige" har her erfaret, at uvidenhed ikke fritager for straf, når hun i lid ti, at hun nylig vr indkommet fra landet, under glad skæmt med sin Jens har særret fortovet med en formidabel torvekurv. På armen. Hendes uvidenhed om "den ny politiordning" f 1701, post II, kapitel3 §2 kunne da være nok så tro-skyldig. Hvor mange kælder-mænd har ikke her i retten for samme pris høstet den gyldne lære, at man skal fejfe forsvarligt for sin egen dør, og ikke vente til politiet lejer en sjo-ver til at gøre det. Og sælgerkonen, der skal skaffe føde til sig selv og en flok sultne unger, skal ikke vove at følge frihandlens store principper og søge sig et marked for sine varer, hvor hun ved, at efterspørgslen er størst, på smågader-nes hjørner og i de stærkt befærdede, af små-folk vrimplende stræder. Politiet har anvist hendes detailudsalg en stadeplads ved et ikke-eksisterende opland. Søger hun andre steder hen, så skal nok rettens fattigkasse, eller (hvis

hun ikke kan betale bøden) det ”simple fængsel på almindelig fangekost”, vænne hende af dermed. Da er der for en tid slut med at faldbyde ræddiker og sild, rødspætter og appelsiner, eller hvad årstiden ellers frembyder.

Ve den mælkebonde - !

Og lige som ordenen ved ”straffetrusselsteoriens” praktiske anvendelse håndhæves på gader og stræder, således tager retfærdighedens beskyttende hån sig også af den daglige handel og vandel. Ve den mælkebonde, der har malket i regnvejr, og kam få den høker, der ”forbedrer” sin ”skillingsfløde” hvedestivelse eller kartoffelmel. Og den bager skal sandelig ikke kunne mele sin kage, hvis rugbrød sundhedspolitiet prøvende ”vejer og finder for let”. Tit kan det for den uindviede se ud som om en epidemi pludselig har angrebet malmlodder og jernbismere, alenmål og kultønder, når småhandlende i længere tid dusinvis dagligt må give møde for retten. Med klingende sølv må de opveje deres redskabers undervægt. Man tror at kunne spore sygdommens vandring fra hud til hus, fra gade til gade, eller undrer sig måske over dens springende gang. – Nej, sagen er kun den, at politiets altid åbne øje har kastet blikket i en ny retning. Mens et større eller mindre antal uheldige medborgere har bødet for ligegyldighed og lang tids slendrian ved at blive målte med samme alen, hvormed de så længe har målt andre, har deres heldigere kolleger, med justerkammeret bistand, fået stunder til at hele deres skade. Epidemien aftager i voldsomhed, snart optræder den kun sporadisk, tilfældene er mindre akutte, og den tidligere ro vender tilbage. Rumler søndag formiddag efter klokken i en bærmevogn gennem byens gader. Eller forsyner en barmhjertig hosekræmmer et par våde fiskere med tørre underbukser, om end for ”lukkede døre”. Eller foretager mureren sig støjende indvendigt eller stille udvendigt bygningsarbejde for andre end offentlige autoriteter. Da bliver deres skæbne den samme, som værtens i ”Himmerig” hvis gæster havde spillet billard en søndag eftermiddag. Han mente vel, at denne beskæftigelse ikke forstyrrede gadens fred, Helligdagsordningens §3. ”nej men det afholder unge mennesker fra at gå i kirke.” Det kaldes helligbrøde, og aflad kan man godt få, men den koster enge.

Nattero

Har en værtshusholder gæstfrit åbnet sine haller efter midnat, så begår han ”nattesæde”, hvad enten hans gæster har været ”pæne folk og ikke udskud”, eller ”det var bagersvende, der er vante til at være oppe om natten”. Er det den første gang han synder, får han en advarsel mod at have gæster ”over de mere civiliserede sengetider”. Men fremturer han i det onde, rammer straffen ham med jævnt voksende bøder.

Og har hans gæster i den glade stemning, hvor i fulde bægre og god mad sædvanligvis hensætter den nydende, på hjemvejen givet glæden luft i sang og munter skæmt, da vil utvivlsomt et ar timeres stille meditation i stationens detentionslokale og nogle dalers udgift til fattigkassen forhåbentlig i fremtiden minde dem om det utilladelige i at forstyrre deres mindre nydelsessyge medborgere nattero.

Den personlige frihed

Således vandrer den ene række skikkelser efter den anden forbi skranken mellem år og dag. Ladegårdslemmet som solgte den skjorte, hvormed fattigvæsnet havde klædt ham, og som havde glemt, hvad den ”ubekjendte liebhaver bød ham for trøje, bukser og træsko – for ham gør den let afsagte dom en brat ende på den personlige frihed, han havde erhvervet, ved at udeblive fra Gården”.

Og trubaduren, som med fløjten bløde triller eller lirens muntre melodier har tilfredsstillet kokkepigers musikalske længsler uden den hjemmel, som kun ”højere vedkommendes tilladelse” giver de vandrenden virtuoser, mindes her indtrængende og at indhente det forsømte.

Børnene

Men i det hujende kor af ”dinglende og vinglende” spektakelmagere og landstryger blander der sig ofte skurrende toner. Sørgelige indblik i den fattige befolknings liv og færden åbner sig kun alt for tit gennem rettens forhandlinger. Dreng og piger debuterer her som forbrydere, ofte vel til sorg og kummer for skikkelige forældre, forførte af tidligt forærvende kammeraters slette eksempel. Men ofte skyldes det også lastefulde fædres eller fortvivlede mødres direkte påvirkning. De sender dem ud som tiggere, enten maskerede med en kurvfuldsæbe, svovlstikke eller lig-

nende, eller under de noksom bekendte tiggerbreve forrevne flag. Fra tiggeri til tyveri er vejen d kun kort. Med mildhed og overbærende behandler retten dog de små syndere, der som tiltalte står foran dens skranke, ofte i en alder, hvor de endnu ikke kan have begreb om forskellen mellem mit og dit. Retten vil ikke ved en straffedom sætte et hidtil uafvætteligt stempel p deres hele fremtid. I reglen sørges der da også for, når omstændighederne viser det ønskelige heri, at de anbefales til den forenings omsorg, der nu i enogtyve år med velsignelsesrige frugter har taget sig af slige "fortabte får". Ved at fjerne dem fra hovedstadens eller hjemmets farlige indflydelse, har den senere kunnet gengive dem til samfundet som nyttige og hæderlige borgere.

Tiggere på tvangsarbejde

Af tiggere i øvrigt er der to arter. Dels de lasede, forsultne krøblinge, der på promenader og trapper ved skuldertræk og fremstønnede velsignelser anråber "gode menneskers" barmhjertighed om "en lille skilling" Dels er der de mere eller mindre elegant "enker" og "familiefædre med mange børn" som med veltalende andragender trænger sig ind overalt, hvor en indkomstskattens grønne bog giver dem håb om et heldigt udfald af deres påtrængenhed. I reglen standser nu denne deres levevej ved den bom, som politirettens skranke i alt fald for en tid sætter derfor. Nemlig ved at henvise dem til et strengt tvangsarbejde på fabrikken ved Ladegårdsåen. (.....)